

بررسی عوامل مؤثر بر استفاده بهره‌برداران از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع شهرستان دهگلان

- ❖ فرزاد احمدی؛ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ایران.
- ❖ قدرت‌اله حیدری؛ دانشیار گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ایران.
- ❖ فاطمه شفیعی*؛ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده علوم زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ایران.

چکیده

هدف این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر استفاده بهره‌برداران شهرستان دهگلان از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی برای مشارکت در طرح‌های اصلاحی و احیایی مرتع بود. جامعه آماری مورد نظر در این تحقیق به تعداد ۸۰ نفر از مرتع‌داران شهرستان دهگلان بود. حجم نمونه این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران و تطبیق با جدول کرجسی و مورگان، ۶۸ بهره‌بردار تعیین شد. به‌منظور انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد. ابزار مورد استفاده در این روش برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، پرسشنامه بود. روایی پرسشنامه را نظر متخصصان و پایایی آن را ضریب آلفای کرونباخ تأیید کرد (آلفا بزرگ‌تر از ۰/۷). تجزیه و تحلیل داده‌ها به‌وسیله نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ انجام شد. نتایج آمار توصیفی نشان داد که بیشتر بهره‌برداران بی‌سواد بودند. بیشتر آن‌ها از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی به میزان کم استفاده می‌کردند. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که سه متغیر درآمد، سطح تحصیلات و بعد خانوار در حدود ۵۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کردند.

واژگان کلیدی: کانال‌های ارتباطی، منابع اطلاعاتی، طرح‌های مرتع‌داری، اصلاح و احیاء بهره‌برداران، شهرستان دهگلان.

۱. مقدمه

کشور تولید شود. همچنین مراتع محل تولید و رشد گیاهان دارویی و صنعتی است که ارزش بازاری آن بیش از ۲ میلیارد دلار در سال است. بنابراین حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از مراتع بیش از آنکه از دیدگاه تعریف دام دارای اهمیت باشد از نظر زیست‌محیطی ارزشمند است [۶].

از طرفی امروزه سراسر دنیا با مشکل تخریب مراتع مواجه‌اند ولی باید توجه داشت تخریب مراتع در ایران از وضعیت حادثتری برخوردار است. کارشناسان و صاحب‌نظران سازمان جنگل‌ها و مراتع بیان کردند سالانه هزاران هکتار از مراتع کشور به سمت بیابانی شدن پیش می‌روند. اگرچه تاکنون تلاش‌هایی برای کاهش این روند به‌وسیله دولت برداشته شده است اما به نظر می‌رسد که این‌گونه تلاش‌های بدون مشارکت بهره‌برداران این مراتع نتایج چندانی به همراه نخواهد داشت [۱۷]؛ بنابراین، مشارکت مرتع‌داران در پذیرش و اجرای طرح‌های ملی و منطقه‌ای به‌ویژه طرح‌های اصلاح و احیا مراتع دارای نقش کلیدی بوده و حائز اهمیت است بنابراین، یافتن نظرات بهره‌برداران مراتع برای حفظ و اصلاح و احیا مراتع ضروری است.

با توجه به وسعت جنگل‌ها و مراتع، مشارکت بهره‌برداران این عرصه‌ها بهترین راهکار برای حفاظت و احیای آن‌ها به شمار می‌رود [۲]. به همین دلیل، یکی از مفاهیم اساسی در توسعه منابع طبیعی و جلوگیری از تخریب مراتع مشارکت دادن مرتع‌داران در تمام مراحل است [۸]، مشارکت مردم در روند توسعه، نزد صاحب‌نظران چنان جایگاهی یافته است که گاهی توسعه را معادل با مشارکت دانسته‌اند و یا مشارکت را وسیله و هدف توسعه بیان کرده‌اند [۱۹] و از آنجایی که برقراری ارتباطات صحیح و به‌کارگیری رسانه‌های مناسب به‌منظور مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های اصلاح و احیا مراتع تأثیر بسزایی دارد، توجه به منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی مؤثر در این زمینه ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. امروزه ارتباطات نقش بسیار گسترده‌ای در انتقال پیام‌های

منابع طبیعی به‌عنوان بستر حیات و توسعه پایدار، متعادل‌کننده اکوسیستم‌های حیاتی و پشتوانه کلیه فعالیت‌های بخش کشاورزی است. این منابع دارای نقش‌های مهم و مختلفی از جمله کنترل هرز آب‌های سطحی، حفظ منابع پایه، سلامت جامعه و امنیت غذایی هستند. همچنین، نقش تعیین‌کننده منابع طبیعی از جمله مراتع در برنامه‌ها توسعه اقتصادی اجتماعی فراهم کردن شرایط زیست‌محیطی و جلوگیری از بروز تغییر اساسی در اکوسیستم‌های مختلف است که در نهایت منجر به ایجاد محیط امن برای زیست موجودات زنده به‌ویژه انسان می‌شود که بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و حتی بعضی کشورهای در حال توسعه با محور قرار دادن منابع طبیعی مثل مراتع اقتصاد کشور خود را بر پایه درآمدهای ناشی از محصولات آن‌ها مثل دام بنا نهاده‌اند [۱۸]. بیش از ۵۲ درصد از سطح کشور را مراتع تشکیل می‌دهند که بیش از ۷۰۰۰ گونه گیاهی در قلمرو آن رشد می‌یابند. مراتع در حفظ خاک و جلوگیری از فرسایش، تنظیم گردش آب در طبیعت، تأمین علوفه مورد نیاز دام، تولید محصولات دارویی و صنعتی، حفظ ذخایر ژنتیک گیاهی و جانوری نقش اساسی دارند. در حال حاضر سرانه مرتع در کشور ۱/۳۲ هکتار و سرانه جهانی آن ۰/۸۲ هکتار است. ۲۵ درصد ارزش هر هکتار مرتع مربوط به تولید علوفه و ۷۵ درصد آن مربوط به ارزش‌های زیست‌محیطی است [۶]. در حال حاضر از ۱۲۴ میلیون از جمعیت دامی کشور حدود ۸۳ میلیون واحد دامی وابسته به مراتع هستند. در حالی که ظرفیت مراتع توان تألیف ۳۷ میلیون واحد دامی در مدت هفت ماه یا ۶/۲۴ میلیون واحد دامی در مدت یک سال را بیشتر ندارد؛ بنابراین بهره‌برداری بیش از دو برابر (۲/۲ برابر) ظرفیت مجاز از مراتع کشور یکی از عوامل تخریب سرزمین و تشدید فرسایش خاک است [۱۸]. برآورد شده است که حدود ۱۰/۷ میلیون تن علوفه در شرایط بارش نرمال در مراتع

منابع اطلاعاتی و ارتباطی به میزان کم استفاده می‌کردند و مهم‌ترین عوامل ارتباطی مؤثر بر نگرش کشاورزان درباره به‌کارگیری عملیات حفاظت خاک به ترتیب اهمیت، منابع یا کانال‌های جهان شهری، منابع یا کانال‌های سازمانی، محلی و ارتباط جمعی بودند [۱۶].

مطالعه نقش ترویج در بهبود مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان نشان داد که بین میزان استفاده از کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی با مشارکت در فعالیت‌های مدیریتی مرتع رابطه وجود داشت [۱۷].

مطالعه به‌کارگیری منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی در فرایند پذیرش مدیریت جامع پسماند روستایی نشان داد که کلاس‌های آموزشی در زمینه بازیافت پسماند روستایی به‌عنوان بهترین منبع اطلاعاتی و کانال ارتباطی شناخته شده بود [۱۱].

مطالعه‌ای دیگر نشان داد که مهم‌ترین منابع اطلاعاتی کشاورزان در خصوص به‌کارگیری عملیات حفاظت خاک به ترتیب کشاورزان دیگر، دوستان و آشنایان، برنامه‌های رادیو، مروجان و برنامه‌های تلویزیون، نشریات و رهبران محلی بوده است [۹]. در پژوهشی دیگر نتایج نشان داد نقش برنامه‌های رادیو و تلویزیون بر رفتار ارتباطی کشاورزان بسیار ناچیز بود و میزان شرکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی بیشترین متغیر تأثیرگذار در عامل ارتباط کشاورزان دامدار با مروجان و محققان بود [۱۳]. در مطالعه‌ای در خصوص نقش منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان دیواندره مشخص شد بین منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی (محلی، ملی و بین‌المللی) با توانمندسازی زنان رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح ۱ درصد وجود داشت. همچنین، نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی (محلی، ملی و بین‌المللی) قادر بودند ۵۳ درصد از تغییرات واریانس متغیر وابسته تحقیق را تبیین کنند [۱۵]. مطالعه‌ای دیگر درباره کانال‌ها و منابع ارتباطی و اطلاعاتی مورد استفاده توسط کشاورزان نیجریه نشان داد که ۸۱/۱ درصد از

ترویجی برای تغییر، متقاعدسازی و بهبود مشارکت همه کنشگران روستایی در عرصه حفاظت از منابع طبیعی دارد که توجه به این نقش با استفاده از کانال‌های ارتباطی مناسب از اهمیت شایانی برخوردار است [۱۴].

منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی مناسب، می‌توانند با ایفای نقش اطلاع‌رسانی و آگاهی‌دهنده، به‌عنوان عامل تغییر در دانش، ادراک و نگرش افراد، مهم‌ترین نقش را در پیشگیری از تخریب منابع طبیعی ایفا کنند [۴]. ارتقای آگاهی، اصلاح نگرش‌ها، کمک به شبکه‌بندی و ایجاد تشکل‌ها، ایجاد انگیزه و تحرک و مشارکت در فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌ها از آثار مثبت توسعه منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی و اطلاعات در جامعه روستایی هستند [۱۰]. انتقال توصیه‌های لازم برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیا مراتع باید از راه منابع و کانال‌های مختلفی به دست بهره‌برداران برسد. علی‌رغم به کار بردن اصطلاحات کانال و منبع به‌صورت مترادف، کانال بیشتر به جنبه‌های سخت‌افزاری مثل رادیو و تلویزیون به کار می‌برند در حالی که منظور از منبع اشاره به افراد یا سازمان‌هایی است که در یک ارتباط رو در رو به انتقال اطلاعات، دانش و توصیه فناوری می‌پردازند. به‌هرحال این که چه مجرا یا رسانه‌های را برای انتقال یک پیام و ایجاد تغییر رفتاری انتخاب کنیم یکی از پیچیده‌ترین و بحث‌انگیزترین مسائل در برنامه‌ریزی ارتباطات است [۳]؛ بنابراین، بررسی منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی به‌عنوان متغیرهای ارتباطی می‌تواند راهگشای مشکلات و تنگناهای موجود برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیا مراتع بوده و مناسب‌ترین منبع و کانال را برای این منظور معرفی کند. در این قسمت برخی پژوهش‌های مربوط در این زمینه بررسی شده است تا با تحلیل نتایج و روش‌شناسی‌های به کار گرفته شده، چارچوب مفهومی پژوهش سازمان‌دهی شود.

بررسی عوامل ارتباطی تأثیرگذار بر نگرش کشاورزان نسبت به به‌کارگیری عملیات حفاظت خاک در حوزه آبخیز کرخه و دز مشخص کرد که بیشتر کشاورزان از

به منظور دستیابی به هدف کلی اشاره شده، هدف‌های اختصاصی زیر مدنظر قرار گرفتند:

۱. بررسی و رتبه‌بندی منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی بهره‌برداران منطقه مورد مطالعه برای کسب اطلاعات در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع
۲. بررسی همبستگی بین ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای بهره‌برداران مورد مطالعه با میزان استفاده از کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی،
۳. بررسی عوامل مؤثر بر استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی به‌وسیله بهره‌برداران مورد مطالعه در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع.

۲. روش‌شناسی

این پژوهش از نظر ماهیت کمی و از نظر هدف کاربردی است. داده‌ها به شیوه میدانی جمع‌آوری شد و روش آن توصیفی - همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق را مرتع‌داران شهرستان دهگلان در استان کردستان تشکیل دادند به تعداد ۸۰ نفر بودند. روش نمونه‌گیری تصادفی بود و حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، ۶۸ مرتع‌دار تعیین شد. ابزار مورد استفاده در این روش برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، پرسشنامه بود. پرسشنامه مذکور سه قسمت داشت. قسمت اول مربوط به گویه‌های مشارکت، قسمت دوم درباره ویژگی‌های فردی و اجتماعی و اقتصادی و قسمت سوم شامل ده گویه برای سنجش میزان استفاده از منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی بود. برای تعیین روایی پرسشنامه از نظر متخصصان استفاده شد که شامل استادان و متخصصان مرتع‌داری و ترویج و آموزش کشاورزی بودند. به منظور برآورد پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آلفا برای میزان استفاده منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی ۰/۸۳

کشاورزان مورد مطالعه مروجان کشاورزی را به‌عنوان منبع اطلاعاتی بیان کردند. ۶۳/۲ درصد رادیو و ۴۳/۳ درصد کشاورزان تلویزیون را به‌عنوان منبع اطلاعاتی بیان کردند [۱۲]. نتایج مطالعه‌ای هم در خصوص استفاده از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی به‌عنوان فنی برای تمایل کشاورزان در نیجریه برای روش‌های نوسازی کشت کاکائو نشان داد که منبع اصلی کشاورزان کاکائو کار برای روش‌های نوسازی کشت کاکائو، رادیو بوده است [۱].

در این بین با توجه به این‌که استان کردستان به‌طور کلی دارای ۱۴۱۴۰۰۰ هکتار مرتع و ۳۲۳۳۷۸ هکتار جنگل است، می‌توان گفت که معادل ۱/۶ درصد کل مراتع کشور و ۲/۶۳ درصد جنگل‌های کشور در استان کردستان وجود دارد. مراتع استان کردستان با توجه به سطح ویژگی‌های کمی و کیفی در سه سطح متراکم، نیمه متراکم و کم تراکم تقسیم‌بندی می‌شوند. در این بین وسعت مراتع کم تراکم در سطح استان حدود ۳۹۲۰۰۰ هکتار است، این نوع از مراتع از توان تولیدی علوفه قابل برداشت به میزان کمتر از ۲۵۰ کیلوگرم در هکتار برخوردار هستند و حدود ۲۸ درصد از کل سطح مراتع استان کردستان را شامل می‌شود. شهرستان دهگلان جزء این گروه از مراتع محسوب شده است. در مراتع این شهرستان آثار چرای مفرط و فرسایش خاک، کاهش تنوع گونه‌ای و غالبیت گونه‌های خشبی و غیرخوشخوراک و هجوم گونه‌های یک‌ساله و کاهش حاصلخیزی خاک به خوبی مشهود است و این مراتع به شدت دچار تخریب گشته و سیر نزولی گرایش به خود گرفته است [۵].

با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش با هدف بررسی عوامل مؤثر بر استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی برای بهبود مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیا مراتع به‌وسیله بهره‌برداران مراتع شهرستان دهگلان در استان کردستان که به‌طور مستقیم و ملموسی با این منبع طبیعی ارزشمند (مرتع) در ارتباط بوده و نقش اساسی در حفاظت از مراتع دارند، انجام شد.

که کمتر از ۱۵ سال سابقه مرتع‌داری داشتند و کمترین فراوانی متعلق به طبقه بالاتر ۵۰ سال با فراوانی ۱۶/۶ درصد بود. همچنین، بیشتر بهره‌برداران (۷۰/۶ درصد) مورد مطالعه بی‌سواد بودند. کم‌ترین فراوانی (۱/۵ درصد) متعلق به طبقه‌ای از مرتع‌داران بود که دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر بودند. ۱۱/۸ درصد مرتع‌داران دارای سطح تحصیلات ابتدایی، ۱۳/۲ درصد دارای سطح تحصیلات راهنمایی و ۲/۹ درصد مرتع‌داران دارای سطح تحصیلات متوسطه بودند. از نظر شغل هم ۵۵/۹ درصد دارای شغل دامداری بودند. ۴۴/۱ درصد مرتع‌داران هم دارای شغل کشاورزی و دامداری بودند. همچنین، بیشترین فراوانی (۴۷/۱ درصد) متعلق به طبقه‌ای از مرتع‌داران بود که دارای بعد خانوار سه و چهار نفر بودند و کم‌ترین فراوانی متعلق به طبقه بالاتر از شش نفر با فراوانی ۷/۴ درصد بود. بیشتر مرتع‌داران (۳۹/۷)

درصد) دارای درآمد سالانه کمتر از ۶ میلیون تومان بودند. کم‌ترین فراوانی متعلق به طبقه‌ای با متوسط درآمد سالانه کمتر از ۱۰ میلیون تومان بود.

نتایج میانگین رتبه‌ای هر یک از شاخص‌های (گویه‌های) تمایل به مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع که از دیدگاه مرتع‌داران نشان داد که آن‌ها با گویه‌های "

تمایل در به‌کارگیری نیروی انسانی (نیروی کار) موجود در سامان عرفی"، "تمایل به احداث و نصب آبشخور فلزی" و "تمایل به حفاظت از پروژه‌ها بعد از اجرا" موافقت بیشتری داشته‌اند. همچنین، گویه‌های "تمایل به رعایت زمان ورود دام به مرتع"، "تمایل به رعایت خروج دام از مرتع" و "تمایل به رعایت تعداد دام مجاز" موافقت کمتری داشتند. (جدول ۱).

بود که در حد مناسبی بود. به‌منظور طبقه‌بندی میزان استفاده مرتع‌داران از کانال‌ها و منابع اطلاعاتی و ارتباطی در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیاء مراتع از تفاوت انحراف معیار از میانگین یا معیار (ISDM) به صورتی که در زیر آمده است، استفاده شد [۷].

کم: $A < \text{mean} - 1/2 \text{ Sd}$

متوسط: $\text{mean} - 1/2 \text{ Sd} < B < \text{mean} + 1/2 \text{ Sd}$

زیاد: $C > \text{mean} + 1/2 \text{ Sd}$

در فرمول درج‌شده، mean میانگین و Sd انحراف معیار از میانگین را نشان می‌دهد. برای تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ استفاده شد. به این منظور در بخش آمار توصیفی از فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات و در بخش آمار استنباطی از تحلیل همبستگی و رگرسیون استفاده شد.

۳. نتایج

۱.۳. ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی

بهره‌برداران مورد مطالعه

با توجه به نتایج آمار توصیفی متوسط سن مرتع‌داران ۵۰ سال به دست آمد. جوان‌ترین مرتع‌دار ۲۸ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۸۵ سال سن داشت. طبقه سنی بین ۳۵ تا ۵۰ سال با ۳۶/۸ درصد دارای بیش‌ترین فراوانی و طبقه سنی کم‌تر از ۳۵ سال با ۱۴/۷ درصد دارای کم‌ترین فراوانی است. همچنین، متوسط سابقه بهره‌برداری مرتع‌داران از مرتع ۲۲/۵۰ سال به دست آمد. کمترین سابقه بهره‌برداری ۲ سال و بیشترین آن ۷۰ سال بود. بیشترین فراوانی متعلق به طبقه‌ای از پاسخگویان بود

جدول ۱. رتبه‌بندی عناصر تشکیل دهنده مشارکت بهره‌برداران مورد مطالعه در اصلاح و احیا مراتع

ردیف	شاخص‌های تمایل بهره‌برداران به مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیا	فراوانی نسبی				
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	تمایل در به‌کارگیری نیروی انسانی	۰	۱۱	۲۲	۲۷	۸
۲	تمایل به احداث و نصب آبخشور فلزی	۴	۱۸	۲۳	۱۶	۷
۳	تمایل به حفاظت از پروژه‌ها بعد از اجرا	۶	۱۸	۳۰	۱۱	۳
۴	تمایل به اجرای برنامه بذریاشی	۲۷	۹	۲۱	۱۰	۱
۵	تمایل به اجرای برنامه کپه کاری	۱۵	۲۸	۲۲	۱	۲
۶	تمایل به اجرای نظام‌های چرایی	۱۹	۲۶	۱۶	۵	۲
۷	تمایل به اجرای برنامه قرق	۳۲	۸	۱۵	۱۱	۲
۸	تمایل به رعایت زمان ورود دام به مرتع	۲۲	۲۶	۱۳	۷	۰
۹	تمایل به رعایت زمان خروج دام از مرتع	۳۷	۷	۱۵	۸	۱
۱۰	تمایل به رعایت تعداد دام مجاز	۳۳	۱۶	۱۱	۶	۲

* مقیاس ۱. خیلی کم ۲. کم ۳. متوسط ۴. زیاد ۵. خیلی زیاد

میزان کم استفاده می‌کردند (جدول ۲). همچنین، طبق نتایج مندرج در جدول (۳) مشخص شد که مرتع‌داران مورد مطالعه به ترتیب؛ مرکز خدمات کشاورزی، کلاس آموزشی و ترویجی و مروجان را برای کسب اطلاعات در مورد مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع ترجیح دادند و نشریه، تک‌برگ ترویجی و اینترنت در رده‌های آخر قرار گرفتند (جدول ۳).

۲.۳. استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی برای کسب اطلاعات در خصوص مشارکت مرتع‌داران مورد مطالعه در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع

نتایج حاصل از میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی در خصوص مشارکت مرتع‌داران در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع، در جدول (۲) آورده شده است. با توجه به نتایج مشخص شد که بیشتر مرتع‌داران مورد مطالعه از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی به

جدول ۲. توزیع فراوانی مرتع‌داران مورد مطالعه برحسب میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع

میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیاد	۲۰	۱۹/۴۱	۱۹/۴۱
متوسط	۲۳	۳۳/۸۳	۶۳/۲۴
کم	۲۵	۳۶/۷۶	۱۰۰
جمع	۶۸	۱۰۰	

جدول ۳. رتبه‌بندی منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی مورد استفاده مرتجع‌داران مورد مطالعه برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع

رتبه	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه
۱	۱/۱۵۲	۲/۰۴	مرکز خدمات کشاورزی
۲	۱/۰۱۵	۱/۹۹	کلاس آموزشی و ترویجی
۳	۰/۹۴۷	۱/۷۰	مروجان
۴	۰/۷۹۳	۱/۷۱	دوستان و آشنایان
۵	۰/۷۲۵	۱/۶۶	رهبران محلی
۶	۰/۵۳	۱/۵۶	تلویزیون
۷	۰/۶۰۱	۱/۲۴	رادیو
۸	۰/۵۰۵	۱/۱۲	اینترنت
۹	۰/۴۶۲	۱/۱۰	تک‌برگ ترویجی
۱۰	۰/۲۴۳	۱/۰۳	نشریه

* مقیاس ۱. خیلی کم ۲. کم ۳. متوسط ۴. زیاد ۵. خیلی زیاد

یک درصد) با میزان استفاده از کانال‌ها و منابع اطلاعاتی و ارتباطی در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیاء مراتع رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. همچنین، بین سطح تحصیلات با میزان استفاده از کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیاء مراتع رابطه منفی و معنی‌داری (در سطح ۵ درصد) وجود داشت که با نتایج [۲] مطابقت داشت (جدول ۴).

۳.۳. تحلیل همبستگی متغیرهای منتخب و میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع با توجه به شاخص‌ها و با توجه به نوع و ماهیت مقیاس اندازه‌گیری متغیرهای مورد مطالعه در این قسمت که از نوع که از نوع فاصله‌ای بودند، برای بررسی رابطه بین متغیرها از تحلیل همبستگی پیرسون استفاده شد. یافته‌ها حاکی از آن بود که بین سن و سابقه بهره‌برداری (در سطح ۵ درصد) و بعد خانوار، شغل و درآمد (در سطح

جدول ۴. تحلیل همبستگی متغیرها و میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیاء مراتع

متغیر تصادفی منتخب	r	سطح معنی‌داری
سن (سال)	۰/۲۵۸*	۰/۰۳۴
سابقه بهره‌برداری (سال)	۰/۲۵۱*	۰/۰۳۸
سطح تحصیلات (سال)	-۰/۲۴۴*	۰/۰۴۵
بعد خانوار (نفر)	۰/۳۴۳**	۰/۰۰۴
درآمد	۰/۳۷۳**	۰/۰۰۲

* و ** به ترتیب معنی‌دار در سطح ۵ درصد و یک درصد خطا

قرار گرفتند. برای این منظور، در این تحقیق آماره‌های تولرانس و عامل تورم واریانس مورد بررسی قرار گرفت. مطابق نتایج مندرج در جدول (۵) مقدار تولرانس متغیرهای مستقل مذکور نزدیک به یک و مقدار مناسبی بود. همچنین، شاخص VIF (عامل تورم واریانس) هم کمتر از ۲ و در حد مناسب و قابل قبولی بود (جدول ۵)؛ بنابراین، تحلیل رگرسیون انجام شد.

۴.۳. تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر میزان استفاده مرتع‌داران مورد مطالعه از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی در خصوص مشارکت مرتع‌داران در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع

برای انجام رگرسیون ابتدا با استفاده از آزمون هم‌خطی، میزان هم‌خط بودن متغیرهای مستقل مورد نظر برای وارد کردن در معادله رگرسیون مورد بررسی

جدول ۵. آزمون هم‌خطی متغیرهای مستقل مورد نظر برای انجام تحلیل رگرسیون

متغیر	تولرانس	(VIF)
سن (سال)	۰/۵۷۷	۱/۹۸۶
سابقه بهره‌برداری (سال)	۰/۵۶۷	۱/۹۴۸
سطح تحصیلات (سال)	۰/۸۱۰	۱/۲۲۱
بعد خانوار (نفر)	۰/۷۱۴	۱/۲۳۰
درآمد	۰/۹۴۱	۱/۰۹۲

رگرسیونی وارد شده‌اند و پس از استاندارد کردن ضرایب رگرسیون مدل نهایی به صورت زیر ارائه شد:

$$Y = 11/794 + 0/591 X_1 + 1/216 X_2 + 0/624 X_3$$

بر اساس نتایج مندرج در جدول (۷)، سه متغیر درآمد، سطح تحصیلات و بعد خانوار قادر به تبیین ۵۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته هستند. با توجه به مقادیر بتا مشخص شد که درآمد مرتع‌داران نسبت به سایر عوامل، سهم و نقش بیشتری در تبیین میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی دارد.

در این تحقیق به منظور بررسی عوامل تأثیرگذار بر میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی از رگرسیون چندگانه (روش گام به گام) استفاده شده است. پس از ورود کلیه متغیرهای مستقل نتایج حاصل از جدول شماره (۶) و (۷) به دست آمده آمد. نتایج نشان داد که در گام اول؛ متغیر درآمد، به عنوان مهم‌ترین متغیر اثرگذار بر میزان استفاده از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی وارد مدل شده است. در گام دوم متغیر سطح تحصیلات و در گام سوم متغیر بعد خانوار وارد معادله شده است. بر این اساس تنها سه متغیر در مدل

جدول ۶. ضرایب تعیین متغیرهای اثرگذار بر میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی

گام	متغیر	ضریب همبستگی چندگانه (R^2)	ضریب تبیین (R)
۱	درآمد	۰/۱۹۲	۰/۴۳۹
۲	سطح تحصیلات (سال)	۰/۲۶۲	۰/۵۱۲
۳	بعد خانوار (نفر)	۰/۳۲۹	۰/۵۷۴

جدول ۷. عوامل مؤثر بر میزان استفاده مرتع‌داران مورد مطالعه از منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی در مشارکت آن‌ها در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع

متغیر	B	Beta	t	Sig
ضریب ثابت (b_0)	۱۱/۷۹۴		۷/۵۹۱	۰/۰۰۰
درآمد (x_1)	۰/۵۹۱	۰/۳۷۳	۳/۲۷۰	۰/۰۰۲
سطح تحصیلات (سال) (x_2)	۱/۲۱۶	۰/۲۷۶	۲/۴۵۲	۰/۰۱۷
بعد خانوار (نفر) (x_3)	۰/۶۲۴	۰/۲۶۳	۲/۳۲۸	۰/۰۲۲

$F= 14/116$ و $R^2 = 0/547$

۴. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که بیش از ۷۰ درصد بهره‌برداران بی‌سوادند بنابراین، همان‌طور که انتظار می‌رفت میانگین رتبه‌ای منابع اطلاعاتی مثل استفاده از تک‌برگ ترویجی، نشریه و استفاده از شبکه‌های اجتماعی کم بود. به نظر می‌رسد برگزاری کلاس‌های آموزشی - ترویجی در خصوص اثرات مثبت مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع و ایجاد شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی با پشتوانه دانش بومی منطقه، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اثرگذار با فراهم کردن زمینه ترویج و آموزش حفاظت از مراتع و آگاه ساختن بهره‌برداران، اثرات مفید و مناسبی برای اصلاح و احیای مراتع باشد. نتایج این بخش با یافته‌های [۱] که استفاده از رسانه‌های جمعی مثل تلویزیون و رادیو را از عوامل اثرگذار بر مشارکت می‌دانند، همخوانی دارد. پیشنهاد می‌شود که جهاد کشاورزی منطقه با برگزاری کلاس‌های ترویجی و آموزشی در خصوص اثرات مثبت مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع و همچنین ارتباط بیشتر مروجان با بهره‌برداران را در صدر کار خود قرار دهند.

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی نشان داد که درآمد، سطح تحصیلات و بعد خانوار بهره‌برداران از عوامل مهم در استفاده آن‌ها از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع است

بوده است به‌طوری‌که آن دسته از بهره‌برداران مورد مطالعه که میزان درآمد بیشتر، سطح تحصیلات بالاتر و بعد خانوار (تعداد اعضا خانوار) آن‌ها بزرگ‌تر بود از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی برای مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع بیشتر استفاده می‌کردند که با نتایج تحقیق [۱۴ و ۲] مطابقت دارد؛ بنابراین، اگر از بهره‌برداران با درآمد کمتر حمایت بیشتری شود و برنامه‌ها و سیاست‌های برای افزایش توان معیشتی بهره‌برداران مذکور متمرکز شود نتایج مفید و رضایت بخشی به همراه خواهد داشت، چراکه فقر عامل مهمی در تخریب منابع طبیعی از جمله مراتع است. همچنین، تلاش بیشتر برای افزایش سطح تحصیلات و آگاهی افراد به‌طورقطع در بهبود وضعیت موجود اثر مطلوبی خواهد داشت و این در حالی است که بیشتر بهره‌برداران این منطقه بی‌سواد هستند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود کلاس‌های سوادآموزی برای افزایش سطح تحصیلات از راه نهضت سوادآموزی موجود در سطح روستاهای منطقه مورد مطالعه برگزار شوند. بعد خانوار (تعداد اعضای خانوار) هم یکی دیگر از متغیرهای تأثیرگذار در میزان استفاده از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی در خصوص مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع است به نظر می‌رسد چراکه در حقیقت خانواده زیربنای اصلی جامعه روستایی است و در سلسله‌مراتب تمرکز اجتماعی و روابط گروه‌های خویشاوندان هم‌خون علاوه بر حفظ

خانوارها) و در ادامه با ایجاد اشتغال مناسب و جلوگیری از مهاجرت نسل جدید در آینده، کمک مطلوبی برای استفاده از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی در راستای مشارکت بیشتر در طرح‌های مذکور خواهد بود به طوری که نسل جوان با استفاده از اطلاعات دریافت شده از کانال‌های ارتباطی و منابع اطلاعاتی برای بهبود مشارکت در طرح‌های اصلاح و احیای مراتع گام‌های ارزنده‌ای بر خواهند داشت.

نسل و ادامه بقای جامعه با زادوولد، کارکردهای تولید اقتصادی و دیگر کارکردهایی چون کارکردهای آموزشی و کارکردهای مثبت زیست‌محیطی، خانواده بیشترین نقش را دارد و باعث همیاری و پذیرش افکار و عقاید و روش‌های نوین کشاورزی و حفاظت از منابع می‌شود که در خانوارهای گسترده (تعداد بیشتر اعضای خانوار) مشهود است. امروزه بعد خانوار کاهش یافته است که می‌توان با تدوین سیاست‌های جمعیتی در منطقه مورد مطالعه و افزایش بعد خانوار (با توجه به شرایط اقتصادی

References

- [1] Adeogun, S.O, Olawoye, J.E., and Akinbile, L.A. (2010). Information sources to cocoa farmers on cocoa rehabilitation techniques (CRTs) in selected states of Nigeria. *Journal Media and Communication Studies*. 2(1), 9-17.
- [2] Amirnejad, H. and Rafiee, H. (2010). A study on the effect of Socio-economic factors on user,s participation in range management projects. *Journal of Rangeland*, 3 (4): 710-722. (In Farsi).
- [3] Binger, A. (1997). Convincing communication. Translated by: Ali Rostami. Sourush publication. (In Farsi).
- [4] Blackstock, K. L., Ingram, J. Burton, R. Brown, K. M. and Slee, B. (2009). Understanding and influencing behavior change by farmers to improve water quality, *Science of Total Environment*, doi:10.1016/j.scitotenv.2009.04.029 *Science of the Total Environment*. 408, 5631-5638.
- [5] Department of Natural resources of Kurdistan Province. (2016). <http://www.kordestan.frw.org.ir/00/Fa/StaticPages/Page.aspx?tid=2062> (08/02/2016) (In Farsi).
- [6] Forest, range and watershed management organization of Iran. (2016). <http://frw.org.ir/00/Fa/StaticPages/Page.aspx?tid=1501> (07/02/2016) (In Farsi).
- [7] Gangadharappa, H.V, Pramod, K.T.M, and Shiva, K.H.G. (2007). Gastric floating drug delivery systems: a review. *Journal of Indian. Pharm. Ed. Res.* 41, 295– 305.
- [8] Garforth ,C., Van Schot ,C and Maarse ,L(1988). The role of extension in developing the use of rangelands. *Agricultural Administration and Extension* ,30: 325-336.
- [9] Karimi, S., and Chizari, M. (2007). Studying of small-scale farmers Attitude about soil conservation, case study in the Gharah-Chay Watershed of Markazi Province. *Monthly Social & Scientific, Economic Magazine Jihad. Agricultural Extension & Rural Development*. 273:54-66.
- [10] Lennine, J. (2002). Rural Women`s Empowerment in a Communication Technology Project: Some contradictory effects. *Rural Society*, Vol, 12, No 3, 224- 245.
- [11] Mirtorabi, M., Shafiee, F. and Rezvanfar, A. (2014). Applying information resources and communication channels in adoption process of rural waste comprehensive management, *Journal of Natural Environment (Iranian Journal of Natural resources)* 66 (3): 329-339. (In Farsi).
- [12] Opara, U. N. (2008). Agricultural information sources used by farmers in Imo State, Nigeria, *Information Development*. 24: (4), 289-295.
- [13] Rezvanfar, A. and Sookhtanloo, M. (2009). Analyzing Variables Affecting Communication Behavior of Rancher Farmers in Iran. *Iranian Journal of agricultural economics and development research* 2-40, 3, (In Farsi).

- [14] Rezvanfar, A., Hashemi, F., and Shafiee, F. (2012). An Analysis of the Factors Affecting the Use of Information Resources and Communication Channels by Vegetable Growers in the Prevention of Soil Pollution (A Case study in Ray Township), *Iranian journal of agriculture economics and development research*, 43 (1): 27-37 (In Farsi).
- [15] Savari, M., Shiri, N., and Asadi, A. (2013). The Impact of Resources, Channels of Information and Communication on Empowerment of Rural Women in Diwandareh County. *Journal of rural research* 4 (2): 365-384, (In Farsi).
- [16] Shafiee., F., Rrzvanfar, A., Hossini S.M and Sarmadyan, F. (2009). Communication Factors Influencing Attitudes of Farmers toward Application Of Soil Conservation Practices (A Case Study of Karkheh and Dez Watershed, Khuzestan, Iran) *J. Agric. Sci. Natur. Resour.*, 15(6) (In Farsi).
- [17] Shariatzadeh, M., Pezeshkirad, G.H., and Sedighi, H. (2011). Investigate the role of education in participatory management of rangelands province - *Journal of grassland and forest*. 90(91): 36, (In Farsi).
- [18] Shykhali, M., A. (2016). Survey on the present status and analysis of condition of sub-sector forest, rangeland and watershed management. *Agriculture and natural resources engineering organization of journal Republic of Iran quarterly*, 13 52- 63. (In Farsi).
- [19] Taleb, M. and Najafi, Asl, Z. (2011). Doctrines of Rural Participation Trend in Iran. *Journal of rural research*, 1 (2) (In Farsi).

